

A fordítást a vallásos áttérés metaforájaként is értelmezi a szerző. Ahogyan Stein tolmácsként felhasználja a félrefordítás adta lehetőségeket mások megmentésére, illetve a saját zsidósága elrejtésének lehetőségét is megtalálja az interpretáció adta keretek között, úgy illeszkedik bele kereszténnyé válása is a kultúrák közötti közvetítés tudásának képessége is a történet által elmesélt élethelehetőségekbe. Stein keresztény hitre térése is a judaista és keresztény narratíva közötti fordítás metaforájának alakjában jelenik meg. Keresztény szemszögből szemléli a zsidók szenvedéseit, és rádöbben, hogy Isten csak a szenvedőkkel lehet, a vétkesekkel soha. Hinni kezd benne, hogy Jézus valóban a Megváltó, és Isten együtt „hal” meg az ártatlanokkal, különben feldolgozhatatlan lenne az a temérdek szenvedés, és kegyetlenség, aminek maga is tanújává válik. Fontos része a regénynek, hogy Stein áttérése után sem adja fel zsidó nemzeti identitását. Számára a vallás nem egyenlő a nemzeti hovatartozással. Másképpen fogalmazva, Ulickaja különbséget tesz az eredti, és a „lefordított” önzonosság között. A szerző véleménye szerint, Stein hitének megváltozása nem szünteti meg zsidó identitásának fenntarthatóságát.

Ugyanakkor, amint Stein megérkezik Izraelbe, kiderül számára, hogy ez nem ennyire egyszerű. Saját elmondása szerint, ő, mint zsidó és keresztény érkezik meg az országba, de őt ott csak háborús hősként, zsidóként nem ismerik el. Stein beilleszkedési nehézségei tipikusan jellemzőek a Szovjetunióból Izraelbe vándorolt orosz ajkú zsidóságra is. Az, hogy ezek a bevándorlók nagy tömegükben nem ismerték a zsidó hagyományokat, vallási és kulturális előírásokat, és/vagy nem voltak vallásosak, vagy netán keresztények voltak, eleve kiszorította, másodrangú állampolgárrá tette őket Izraelben. Ulickaja rámutat, hogy a zsidó identitás eltérő interpretációi, még a modern korban is léteznek, a zsidó állam megalapításának ellenére is.

Végso soron elmondható, Ulickaja mellett érvel, hogy egy adott csoport önmeghatározása, legyen az vallásos, vagy szekuláris, nem más, mint történelmileg, és társadalmilag befolyásolt kifejeződése az adott közösség kulturális azonosságának. Ulickaja többtényezős, és a változás/változtatás lehetőségét magában rejtő identitásfelfogása abban a tudományos háttérben leli meg fundamentumát, amely a nyelvészeti és kulturális fordítást dinamikus társadalmi gyakorlatként fogja fel.

Juhász G. Ákos

SZEMLE

Kisebbségek nyelvhasználata

A magyar nyelv használatának alakulása Szlovákiában

Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyarok nyelvhasználata 2011-ben = Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2011. 3. sz. 3-29. p.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Részlege 2010 nyaratól egy három részből álló kutatást végzett a szlovákiai magyarok nyelvhasználatáról, melynek első két része már napvilágot látott. A kutatás harmadik része, Lampl Zsuzsanna tanulmánya azt vizsgálja, hogy a házasság-típus és az alapiskola tannyelve milyen módon befolyásolja a családi és a nyilvános nyelvhasználatot. A kérdőíves felmérés nem, kor, településtípus és településszerkezet szerinti 800 fős mintát érintett. A megkérdezettek 95%-a magyarnak, 5%-a szlovák nemzetiségűnek vallotta magát. A magyar válaszolók 98%-a magyar szülők gyermeke, a többiek vegyes, magyar–szlovák szülők gyermekei. A magyar szülőkhöz képest 2%-os a gyermekeik generációjában bekövetkezett lemorzsolódás, ami elhanyagolhatónak tűnhet, de abszolút számokban kifejezve 1000 magyar szülőnek csak 980 esetben magyar a gyermeke.

A családon belüli nyelvhasználat egyik meghatározója a szülők nemzetisége. Bár az alapiskola nyelve mindenképpen hozzájárul a magyar identitás fenntartásához és magyar nyelvhasználat elmélyítéséhez, a családi nyelvhasználat főbb meghatározója a házasság-típus. A magyar tannyelvű alapiskolát végzettek 98%-a magyar családból származik, 2%-uk pedig magyar ajkú vegyes családokból. Ebből az is kiderül, hogy nem mindegyik magyar szülőpár íratta magyar alapiskolába a gyereket. S valóban, a szlovák alapiskolát végzett válaszadók kb. 77%-a magyar szülők gyermeke.

Az adatok azt mutatják, hogy a házasság-típus szempontjából, a generációk távlatában mutatkozó lemorzsolódás elsősorban a vegyes házasságokban tapasztalható, ahol ritka, hogy a gyermek a magyar szülő nemzetiségét örökölje.

A családi nyelvhasználat szempontjából az derül ki, hogy a minta kérdészettjeinek családjában valamennyi kommunikációs helyzetben a magyar nyelv dominál. Ugyanakkor magyar nemzetiségük ellenére többé-kevésbé a szlovák nyelvet is használják. A vegyes házasságokban azonban a ma-

gyar nyelv elveszíti a dominanciáját, holott a szlovák partnerek közül minden ötödik magyarul is tud.

Tovább árnyalja a képet, ha szülők és gyermekek, valamint a gyermekek egymás közötti kommunikációját vizsgálják. Az egymással magyarul beszélő gyerekek olyan szülők gyermekei, akik egymással és gyermekeikkel is magyarul beszélnek. Az egymással mindkét nyelven beszélő gyerekek szüleinek már csak 64%-a beszél gyermekeivel magyarul, a másik szülőknek pedig csak a fele beszél magyarul gyermekeivel. Az egymással szlovákul kommunikáló gyermekek esetében még kisebb a magyarul beszélő szülők aránya: a szülők egyötöde beszél egymással magyarul és csupán minden tizedik beszél magyarul a gyermekével. Tehát minél kevésbé használatos a családban a magyar nyelv, annál inkább jellemző, hogy a következő nemzedék szlovákul beszél.

Mindent összevetve: A magyar és a vegyes házasságokban csekély, de létező kivételtől eltekintve, a magyar házasságokban magyar a család nyelve; a vegyes házasságokban a szlovák mellett (amely távolról sem annyira domináns, mint a magyar házasságokban a magyar) a magyar nyelv is hangsúlyozottan jelen van. Ugyanakkor az adatok arról is tanúskodnak, hogy a családon belüli nyelvhasználat és a deklarált identitás nem mindig fedí egymást.

A magyar alapiskolát végzettek esetében erőteljesebb a magyar nyelv jelenléte, mint a szlovák alapiskolát végzetteknél. Százalékosan a családon belüli magyar nyelvhasználat a következő határok között mozog: a házastársak egymás között 51-100%; a válaszadó és gyermekei között 67-98%; a másik szülő és a gyermekek között 43-98%; a gyermekek egymás között 59-97%.

A nyilvános nyelvhasználat során érvényesülnie kell annak a két feltételnek, hogy a partner is ismerje és akarja használni a magyar, illetve a szlovák nyelvet. A kutatás során megkérdezettek többségének tapasztalatai szerint a környékükön élő szlovákok többsége valamilyen szinten ért magyarul (többségük tud, 49; a legtöbben csak értenek, 89; csak kevesen tudnak, 22). Megegyeznek továbbá abban – nemzetiségtől függetlenül –, hogy környezetükben – ott, ahol a szlovákok többsége is tud magyarul – jól boldogul, aki csak szlovákul tud. Ugyanakkor megegyeznek abban, hogy mindenkinek jól kell tudnia szlovákul, vagyis nem igazán fontos, hogy mindenki tudjon magyarul, de szlovákul fontos tudni mindenkinek.

A nyilvános nyelvhasználat, a családi nyelvhasználatához hasonlóan nemcsak a „tudok és akarok magyarul, illetve szlovákul beszélni” mikroszociológiai tényező függvénye. Olyan tényezők is befolyásolják, mint településtípus, házasságtípus, alapiskola tanítási nyelve. Árnyalják a képet a nyelvhasználattal kapcsolatos rendeletek, törvények, a róluk kialakuló

közvélekedés makroszociológiai tényezői. A tanulmányt egy összehasonlító ábrával zárja a szerző, amelyen a nyilvános nyelvhasználat némely színterein mutatózó magyar nyelvű kommunikáció látható 2007-es és a 2011-es adatok szerint. A munkahelyeken 2007-ben a magyarok kétharmada beszélt magyarul, 2011-ben 58%-uk, 10%-kal csökkent a magyarul beszélők száma, viszont 10%-kal nőtt a csak magyarul beszélők aránya. A hivatalokban is csökkent a magyarul beszélők részaránya 47%-ról 42%-ra, ugyanakkor 8%-kal nőtt a csak magyarul beszélők részaránya.

Az üzletekben 76%-ról 59%-ra csökkent a magyarul beszélők száma, és 5%-kal nőtt a csak magyarul beszélők részaránya.

A szomszédokkal való kommunikációban a magyarok 88%-a használta a magyar nyelvet, amely 2011-re 75%-ra csökkent, viszont a csak magyar nyelvet használók részaránya 8%-kal növekedett. Tehát azok, akik ma magyarul beszélnek, nem a situációtól függően váltogatják a két nyelvet. Úgy tűnik az elmúlt 5 év alatt a bemutatott tereken csökkent a nyilvános magyar nyelvhasználat a magyarul beszélők számának visszaesése miatt, ugyanakkor mintha kialakult volna egy kizárólagos magyar nyelvhasználatot előnyben részesítő csoport. Ennek bizonyítása vagy cáfolása azonban még további vizsgálódást és elemzést kíván.

Cholnoky Olga